

чека і капрала Я. Грегула, які отримали грошову винагороду у розмірі 10 злотих [19, 19]. У ліквідації повені на початку квітня 1932 р. брали участь і солдати батальйону КОП «Людвіково» [20, 4]. Весною 1934 р., коли на річках Горинь і Вілія знову вирувала повінь, солдати КОП надали допомогу в порятунку людей, майна, ремонті мостів і гребель. Особлива роль у цій акції належала солдатам 11 батальйону КОП «Остріг». Батальйону КОП «Рокитно» в липні 1937 р. допоміг відремонтувати дорогу Остки – Дерц, Остки – Будки, Сновідовіче – Дубно, Біловеж – Осетище на відрізу Біловеж – Щобок [21, 23].

Солдати Корпусу активно підтримували населення прикордоння у боротьбі із безробіттям і голодом. Так, 11 батальйон у 1930 і 1931 рр. підтримував 5 родин, а крім того, за цей час було безкоштовно надав по 810 обідів і вечерь для дітей. У 1932 р. він надав одяг 7 родинам, а також, на безоплатній основі, видав по 1000 обідів і вечерь; у 1933 р., відповідно, – 9 родин і по 1000 обідів і вечерь. У 1934 р. батальйон «Остріг» харчував 80 дітей також видав 12258 обідів та 543 вечері для християн і 560 обідів для іудеїв. Відомо, що у того ж року батальйон виділив 333 злотих на утримання бідних і харчування дітей. Крім того, в прикордонних кампаніях бригади КОП «Волинь», з нагоди свят надали дітям з бідних сімей подарунки, їжу й одяг [2, 3].

У другій половині 1930-х рр. суспільній роботі Корпусу сприяли, крім основоположних актів Міністерств внутрішніх і військових справ, також розпорядження Міністерства віросповідань і суспільної просвіти та Міністерства сільського господарства і земельних реформ, що стосувалися сприяння господарській та освітній акціям КОП. Фаховим чинником, що полегшував реалізацію його концепції суспільно-освітньої діяльності, було впровадження спеціально навчених інструкторів з пропаганди й освіти. Поза здійсненням безпосередніх обов'язків з освітньо-культурної справи серед солдатів КОП, вони сприяли розвитку подібних напрямів роботи серед населення прикордонних повітів. Міністерство віросповідань і суспільної просвіти зокрема запропонувало активізувати тісну співпрацю шкільних інспекторів резерву з відповідною владою підрозділів КОП. Крім того, воно вимагало, аби інструктори пропаганди та освіти брали участь в окружних конференціях інструкторів позашкільної освіти, присвячених звітності та плануванню суспільно-освітньої роботи у відповідних шкільних округах [22, 18].

На конференції, присвяченій питанням охорони кордонів, організованій Волинським воєводським управлінням 6 травня 1936 р., командував бригади «Волинь», полковник Красіцкі розповів про роботу КОП на суспільно-гуманітарному терені. Корпус очолював акцію будівництва каплиць, вислав своїх аграріїв-інструкторів для допомоги селянам, брав участь в утриманні дітей, зокрема видав до 5 тис. порцій їжі, фінансово підтримував акцію забезпечення дітей одягом. Усі ці дії мали значну підтримку та визнання серед населення, що загалом впливало на його позитивне ставлення до КОП. Крім того, за словами полковника Красіцкого, Корпус був зацікавлений справами підвищення рівня фізичного виховання на Волині [23, 9].

Отже, Корпус охорони прикордоння здійснював на теренах Волині активну культурну та соціальну роботу, причому наслідки цієї праці оцінювали позитивно як у кількісному, так і в якісному вимірах. Тому стверджувати, що діяльність Корпусу мала винятково репресивний і дискримінаційний характер, є помилковим. Залучення бідного населення прикордоння до набутків цивілізації (театру, бібліотек, читалень), допомога у лі-

квідації стихійних лих, пожеж, профілактиці небезпечних захворювань була суттєвою. Незважаючи на те, що праця спрямовувалася, в першу чергу, на польське населення прикордонних повітів, результати роботи стосувалися також представників інших національностей. Тому слід підкреслити помітну цивілізаційну роль КОП на території прикордоння Волинського воєводства.

1. *Archiwum Straż Granicznej (ASGr.), sygn. 1505/8, Meldunek sytuacyjno-informacyjny z II roku 1932.*
2. *Z życia baonu K.O.P. «Ostróg» // Wołyń. – 1934. – ' 42.*
3. *ASGr., sygn. 541/562, Instrukcja służby KOP z roku 1937.*
4. *ASGr., sygn. 541/530/59, Instrukcja organizacyjna wychowania fizycznego I przysposobienia wojskowego.*
5. *Z Wołynia. Powiat Sarneński // Echo Wołyńskie. – 1932. – ' 25.*
6. *Skocznia narciarska w Krzemieńcu otwarta // Wołyń. – 1933. – ' 4.*
7. *Kronika. Konferencja narciarska // Wołyń. – 1933. – ' 52.*
8. *Zjazd Strzelecki w Kostopolu // Wołyń. – 1933. – ' 12.*
9. *Zjazd Powiatowy Delegatów Oddziałów Związku Strzeleckiego // Wołyń. – 1934. – ' 10.*
10. *Z Wołynia. Powiat Rówieński. Hoszcza // Echo Wołyńskie. – 1932. – ' 25.*
11. *Z Wołynia // Echo Wołyńskie. – 1932. – ' 11.*
12. *Kronika. Piękny czyn młodzieży szkolnej z m. Rokitno // Wołyń. – 1933. – ' 48.*
13. *Dominiczak H. Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939. – Warszawa, 1992.*
14. *Kronika. Pożyteczna inwestycja // Wołyń. – 1933. – ' 12.*
15. *W dziesiątą rocznicę chlubnej pracy // Wołyń. – 1934. – ' 42.*
16. *Держархів Волинської обл. (далі – ДАВО). – Ф. 46. – Он. 9. – Сnp. 266.*
17. *Maruszewski A. Ochrona granic w dawnej Polsce I dzisiaj. – Warszawa, 1936.*
18. *Powódz // Echo Wołyńskie. – 1932. – ' 13.*
19. *Z Wołynia. Powiat Rówieński // Echo Wołyńskie. – 1932. – ' 20.*
20. *Z Wołynia // Echo Wołyńskie. – 1932. – ' 12.*
21. *ДАВО. – Ф. 46. – Он. 9а. – Сnp. 1051.*
22. *Держархів Рівненської обл. – Ф. 45. – Он. 2. – Сnp. 6.*
23. *ДАВО. – Ф. 46. – Он. 9. – Сnp. 3844.*

Bortnyk L.V. Participation of Border Protection Corps in Cultural and Social Life in Volhynian Voivodeship. The role of the Border Protection Corps (BPC) in the cultural and social life of the Volyn Voivodeship is analyzed in this article.

Key words: Border Protection Corps, cultura, public work, social conscience

I. В. Сушик

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАЙБІЛЬШ ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНИ ЯК ЧАСТИНА ПОВОЄННОЇ ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННЯ

Досліджено заходи радянської влади щодо найменш захищених верств населення Волині у повоєнний період.

Ключові слова: Волинь, соціальний захист, ветерани, дитбудинки, діти-сироти

Тематика історії повсякденності є однією з малодосліджених, а отже, незаповнених сторінок вітчизняної історичної науки. Сьогодні актуальність люднознавчої концепції історичних досліджень визнають вітчизняні [1] та зарубіжні науковці, пропонуючи вивчати минуле через життя окремо взятої людини. Тому місце в історії мають віднайти і соціальні складові повсякденності. Вчених мають цікавити умови життя людини, її труднощі, харчування, думки, ставлення до праці та оточення. Адже, така, антропологічно зорієнтована історіографія – є одним із провідних напрямів сучасного історичного знання [2].

З кінця ХХ ст. спостерігається все більша зацікавленість соціальною історією з боку українських вчених.

Так, соціально-побутові умови життя селян досліджують Т. Вронська, Л. Ковпак, В. Кононенко, Т. Терещенко [3]. Колективна монографія за редакцією В. Даниленка [4] підсумувала вже напрацьований у цьому напрямі матеріал. Труднощі повоєнного життя окремих соціальних верст, зокрема неповнолітніх громадян, аналізують Л. Голиш та М. Соловей [5]. Низку проблем соціальної історії повоєнної Волині досліджено й нами [6]. Метою ж цієї статті є висвітлення соціально-побутових умов найменш захищених верств населення Волині та заходи радянської влади щодо забезпечення життєдіяльності ветеранів, інвалідів, дітей-сиріт, багатодітних матерів у повоєнний період.

Загальний стан повоєнної Волині був доволі злиденними: розруха, голод, чимало людей жили в бараках, землянках, пристосованих під житло виробничих спорудах, нерідко без найнеобхідніших для існування речей. Особливої уваги та піклування потребували інваліди війни, діти-сироти, жінки. Втративши здоров'я, сотні тисяч людей склали категорію населення, яка не могла існувати без сторонньої допомоги. Медичні процедури, ліки, необхідність протезування для інвалідів вимагали значних коштів, а військові пенсії таких витрат не покривали. Інвалідам було складно знайти роботу, а працевлаштування потребували опіки та догляду.

Радянська влада, через органи соцзабезу та галузеві профспілки намагалася полегшити життя найменш захищених верств. Це засвідчує зокрема постановова РНК УРСР і ЦК КП(б)У від 9 лютого 1944 р. «Про покращення роботи радянських і партійних організацій з надання допомоги сім'ям військовослужбовців у звільнених від окупації районах УРСР» [7, 1]. Восени 1945 р. на Волині були працевлаштовані 9744 демобілізованих воїнів. Для прибулих у сільську місцевість відремонтували 391 хату, побудували 80 нових, видали 141 голову худоби, зерна – 2996 т, на 124 особи – позичок на 952 тис. крб. [8, 2]. Постановою РНК СРСР від 23 січня 1946 р. «Про підвищення розміру пенсій інвалідам Великої Вітчизняної війни 1-ї групи» встановлювався їх мінімальний розмір у 300 крб. для непов'язаних із сільським господарством, і 250 – для пов'язаних із ним [9, 2]. Крім того, сім'ям загиблих воїнів виділялися промтовари, які можна було придбати через торгову мережу Наркомторгу за ордерами, виданими відділами держзабезпечення і побутового влаштування сімей військовослужбовців. Сім'ям інвалідів війни були виділені й окремі фонди [10, 5]. Для інвалідів організували безплатне санаторно-курортне лікування, надавали допомогу у працевлаштуванні.

У перші мирні роки головна увага зосереджувалася на ремонті наявного житлового фонду та відбудові зруйнованих будинків. Ці питання розглядалися на червневому (1945 р.) травневому (1946 р.) і березневому (1949 р.) пленумах ЦК КП(б)У. Причина нестачі житла пояснювалася інтенсивною відбудовою об'єктів промисловості, з відповідним пріоритетним фінансуванням і забезпеченням необхідною кількістю робочої сили, матеріалів тощо. Досить часто навіть ті незначні кошти, що виділялися на відбудову житлового фонду, використовувалися не в повному обсязі. Особливо складною ситуація з будівництвом була на селі. За неповними даними, на Волині фашисти зруйнували 54 тис. селянських хат, 70772 господарські будівлі, 451 школу, 23 лікарні, 389 клубів та хат-читальень, 61 аптеку [11, 3]. Саме тому у сільській місцевості забудовникам надавалися кредити від 5 до 15 тис. крб. на сім'ю, строком до 10 років. Інвалідам війни, сім'ям загиблих воїнів, демобілізованим солдатам, матросам і офіцерам кредити надавалися на особливо

пільгових умовах. Чимало будинків для трудівників села споруджували і колгоспні будівельні бригади [12, 103]. До серпня 1946 р. у селах Волині збудували 11788 хат, 8970 господарських будівель, 158 шкіл, 16 лікарень, 128 клубів, 20 будинків сільських Рад, 5 лазень. Для розширення сільського будівництва Волинь отримала від держави близько 6 млн. крб. у формі довготермінових кредитів [11, 3].

Варто відзначити й активну роботу в цьому напрямі соцзабезу Волині, який 1946 р. посів перше місце в Україні з обслуговування інвалідів війни. За зразково налагоджену роботу, Мінсоцзабезу УРСР нагородило кращих працівників почесними грамотами. З часу визволення області – до серпня 1946 р. інвалідам війни виплатили біля 11 млн. крб. пенсій і видали одноразову допомогу на суму близько півмільйона крб. на курортне лікування. У будинки відпочинку і на спецікування направили 820 осіб. Для житлового будівництва і на придбання худоби виділили 1 млн. 287 тис. крб. довготермінового кредиту, безплатно видано й завезено біля 11 тис. куб. м лісу. Крім цього, збудовано й передано інвалідам безплатно 562 будинки, відремонтовано 1168 квартир. Для тих, хто проживав у сільській місцевості, на період посівної та збиральної кампаній було організовано 245 бригад і супряг, які зорали 572 га землі та зібрали врожай з площі в 455 га [13, 1]. Крім того, значна увага надавалася і працевлаштуванню інвалідів. Так, на кінець 1951 р. в промисловості та промкооперації працювали 265 осіб, зокрема, в кооперації – 181, сільському господарстві – 5401, установах та інших організаціях – 1346 [14, 6].

Найсуттєвіша допомога надавалася грішми, позиками на будівництво, паливним матеріалом. Певна частина цієї категорії змогла поправити здоров'я у санаторіях та будинках відпочинку. Зрозуміло, органи соцзабезу не могли повністю забезпечити всі потреби найвразливіших категорій населення, але їхня робота була досить відчутною.

До найбільш трагічних наслідків війни слід віднести дитяче сирітство. Ще в 1941–1942 рр. з прифронтової смуги вивезли 976 дитячих будинків зі 107223 вихованцями [15, 131]. Надалі кількість сиріт неухильно зростала. У першому кварталі 1944 р. на звільненій території України налічувалося 67 тис. сиріт (у т. ч. 10,2 тис. – безпритульні), а в грудні 1944 р. – 125 тис. (21 тис. – безпритульні). До 1 вересня 1945 р. на облік взято 162 тис. сиріт і 1 млн. 166 тис. напівсиріт [16, 157]. У перші повоєнні роки гостро постала і проблема дитячої безнадглядності. З цією метою створили мережу прийомників-розподільників, дитячих будинків і спеціальних училищ. Станом на грудень 1945 р. у Волинський дитячий прийомник-розподільник поступили 598 безпритульних дітей [17, 3], у грудні 1946 р. – ще 140 [18, 6]. У наступні роки кількість дітей, які поступили у Луцький ДПР, дещо зменшилася. Станом на 12 січня 1950 р., зареєстровано 417 осіб, на березень 1951 р. – 519, серпень 1953 р. – 133 [19, 22–42].

Дієюю у цьому напрямі була робота профспілок. Профактив брав участь у виявленні безпритульних дітей, їх обліку, оформленні документів на опіку, патронаж, усиновлення. Часто опікунами ставали трудові колективи. Трудящі республіки зібрали близько 830 тис. крб., що пішли на утримання дитячих будинків, ідалень, а також 280 ясел і дитсадків, зокрема й у Волинській обл. До кінця 1943 р. у дитячі заклади і на патрунування до трудящих оформлено близько 3 тис. дітей. Для них зібрано 23 тис. крб., 180 пудів хліба, одяг і взуття [20, 83].

Виконком Волинської обласної Ради депутатів трудящих 25 вересня 1944 р. постановою «Про організацію спеціальних дитячих будинків», відповідно до постанови Раднаркому УРСР, прийняв рішення організувати у Луцьку спеціальний дитячий будинок на 180 дітей. Крім того, передбачалося перетворення Володимир-Волинського дитячого будинку звичайного типу на спеціальний дитбудинок на 120 дітей [21, 1–2]. На кінець 1946 р. в області функціонували 9 дитбудинків, з яких 2 для шкільного віку, 6 для дошкільного і 1 для глухонімих. На січень 1947 р. органами народної освіти взято на облік дітей, що лишилися батьків – 2732 особи, з них влаштовано в дитбудинки – 374, взято на патронаж – 535, на опіку – 1185, усиновлено – 190. Влаштуванням дітей займалися й органи охорони здоров'я. Лише у січні 1946 р. ними влаштована 171 дитина, з них у дитячі будинки – 108, на патронаж – 47, усиновлено – 16 [22, 2]. Щоправда не завжди вдавалося потурбуватися про найменш захищену категорію населення, якими були діти-сироти, та виділити для них все необхідне. Близько половини вихованців дитячих будинків України наприкінці 1944 р. не мали теплої одягу, взуття, ковдр. Не кращою була ситуація і на Волині [23, 105].

Дирекцією і медичним персоналом дитбудинків області здійснювалися заходи щодо дотримання санітарних умов і поліпшення медобслуговування. Однак житлово-побутові умови вихованців більшості дитячих закладів залишалися незадовільними. Так, станом на травень 1950 р. 460 вихованців дитбудинків не мали окремих ліжок, 5 дитбудинків не мали лазень і мийки дітей в антисанітарних умовах, 7 закладів не мали роздягалень і зберігали верхній одяг у спальнях і робочих кімнатах. Ізолятори та дезкамери не забезпечували належної ізоляції хворих і дотримання відповідного санітарного режиму.

У деяких дитбудинках умови були нестерпними, зокрема в Римачівському, Вовнянському, Любитівському, Боратинському та Володимир-Волинському № 2, де на одну дитину в середньому припадало 0,9–1,5 м кв., замість встановленої норми – 2,5–3 [24, 24]. Не всі будинки в достатній мірі були забезпечені постільною білизною, зимовим одягом, взуттям і меблями. У деяких був лише 10–15 денний запас палива, а в Римачівському дитбудинку його зовсім не було. Облпоживспілка, міські магазини не змогли забезпечити безперебійного постачання дитячих закладів продуктами харчування, а подекуди наряди видавалися з великим запізненням. Мали місце випадки, коли місяцями дитбудинки не отримували круп, м'яса, цукру. Часто не вистачало і належної кількості овочів [25, 6].

Видача допомоги з вагітності та пологів здійснювалася відповідно Указу Президії Верховної Ради СРСР від 8 липня 1944 р. «Про підвищення державної допомоги вагітним жінкам, багатодітним та самотнім матерям, посилення охорони материнства і дитинства, про встановлення почесного звання «Мати-героїня» і заснування ордена «Материнська слава» та медалі «Медаль материнства»» [26, 85]. На його підставі, в 1946 р. орденами і медалями нагородили більше сотні волинських жінок, а впродовж 1951–1952 рр. багатодітним і самотнім матерям області виплатили 28 млн. 483 тис. крб. державної допомоги [27, 2].

Тенденція до збільшення народжуваності в області пояснювалася, з одного боку, нормалізацією життя після воєнних років, з іншого – цьому сприяла політика держави, спрямована на стимулювання не лише шлюбності, але й народжуваності. Законом від 8 липня 1944 р. держава вперше гарантувала матеріальну допомогу «не-

заміжнім матерям». Передбачалися і грошові нарахування матерям, які мають двоє дітей, за народження наступних [28, 222]. Так, станом на 1953 р. у багатодітних матерів області народилися 6195 дітей. Третю дитину народили 2966 матерів, 4 – 1367, 5 – 764, 6 – 407, 7 – 256, 8 – 194, 9 – 103, 10 – 63, 11 – 75. Майже 5 тис. багатодітних матерів працювали в колгоспах, 833 – домогосподарками, 305 – в державних і кооперативних підприємствах [29, 10]. На рівень народжуваності позитивно вплинуло і домінування в регіоні сільсько-го населення. Так, на січень 1954 р. його кількість становила 804,8 тис. осіб, з них у сільській місцевості – 646 тис., містах – 158,8 тис. [30, 2].

Першочергової ваги у справі охорони здоров'я набули заходи зі зміцнення здоров'я дітей, інвалідів і престарілих. До цієї справи залучалися новостворені профспілкові організації. Найбільше оздоровили робітників і службовців обкоми профспілок початкових і середніх шкіл, медичних і державних установ, МТС і земельних органів, робітників борошномельної промисловості й елеваторів [31, 2]. Станом на серпень 1946 р. у Волинській обл. працював санаторій на 80 ліжок в м. Маневичі для хворих на сухоти. Заклад обслуговував винятково інвалідів війни, дітей шкільного і дошкільного віку. На вказаний час він надав послуги 153 хворим [32, 7]. На 1952 р. в області діяли вже три санаторії: дитячий загальнотерапевтичний у с. Милуші Луцького р-ну на 40 ліжок (за рік прийняв 97 дітей); обласний туберкульозний санаторій у м. Маневичі на 150 ліжок (за рік прийняв 70 осіб); туберкульозний санаторій для дітей шкільного віку і дорослих у с. Тростянець Ківерцівського р-ну на 75 ліжок [33, 2]. На 1954 р. в області діяли також санаторії на 300 ліжок у с. Ульяновка, м. Маневичі та с. Замлиння. Протягом року тут відпочили 766 осіб [34, 6–7].

Отже, відзначені вище післявоєнні проблеми соціального характеру, а також поширення захворювань, зумовлених поганим харчуванням і примітивним побутом, негативно вплинули на стан здоров'я населення краю. Відновлення системи охорони здоров'я на Волині у перші повоєнні роки відбувалось повільно, що ускладнювала й політика тоталітарного режиму. Останній передусім турбувала радянська країна, а тому поза його увагою лишилися невідкладні проблеми соціального характеру. Важким соціальним наслідком війни була й велика кількість людей, які не могли обходитись без сторонньої допомоги. Повсякденне життя таких категорій як інваліди, діти-сироти і напівсироти, багатодітні родини було ще одним повоєнним випробуванням. І хоча влада видавала численні постанови щодо покращення життя, а турбота органів соціальної захисту та профспілок з надання допомоги таким категоріям демонструвала кращі людські якості, проте, держава так і не перейшла до системного забезпечення інтересів соціально вразливих категорій громадян, у тому числі й на Волині.

1. Кульчицький С. Чому треба вивчати повсякденне життя // *Історія повсякденності: теорія та практика: мат. Всеукр. наук. конф. / Упор.: О. Лукашевич, Т. Нагайко. – Переяслав-Хмельницький, 2010.*
2. Заїкільняк Л. *Методологічні аспекти світової історіографічного процесу і сучасна українська історична наука // Українська історіографія на зламі ХХ і ХХІ ст.: здобутки і проблеми. – Л., 2004.*
3. Вронська Т.В. *В умовах війни. Життя і побут населення України (1943–1945 рр.). – К., 1995; Даниленко В. Повсякденне життя українських селян у повоєнний період (1945–1953 рр.) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – К., 2005. – Вип. 9; Ковпак Л.В. Соціально-побутові умови життя населення України в*

- другій половині XX ст. (1945–2000 рр.). – К., 2003; Кононенко В.В. Становище українського селянства у повоєнний період (1945–1947 рр.) // Український селянин: Зб. наук. пр. – Черкаси, 2005. – Вип. 9; Терещенко Т.В. Соціально-побутова сфера села центральних областей України в період відбудови (1943–1950 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Черкаси, 2007.
4. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940 – середина 1950-х рр.): у 3 ч. / Відп. ред. В. Даниленко. – К., 2010.
  5. Голиш Л.Г. Функціонування спеціальних дитячих установ УРСР у 1943–1950 рр.: автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Черкаси, 2007; Соловей М.О. Повсякденність вихованців дитячих будинків Донбасу (1945–1965 рр.) // Нові сторінки історії Донбасу. – Кн. 15–16 / Ред. З. Лихолобова. – Донецьк, 2008.
  6. Сушик І.В. Соціально-економічні та культурні процеси на Волині (1944–1953 рр.): Дис. ... канд. іст. наук. – Л., 2004; Сушик І.В. Становлення соціально-побутової сфери на Волині у повоєнний період (1944–1953 рр.) // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія. – Вип. 9. – Вінниця, 2005; Сушик І.В. Формування вчительських кадрів загальноосвітніх шкіл Волині у 40–50-х рр. XX ст. // Інтелекція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. Серія: Історія. – Вип. 15. – Одеса, 2009; Сушик І.В. Соціально-економічний розвиток волинського села у перше повоєнне десятиріччя // Український селянин: Зб. наук. пр. – Черкаси, 2012. – Вип. 13; Сушик І.В. Відбудова та формування мережі установ охорони здоров'я Волині в 40–50-х рр. XX ст. // Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. – Вип. 8. – Луцьк, 2010.
  7. Держархів Волинської обл. (далі – ДАВО). – Ф. Р-13, оп. 1а, спр. 2.
  8. ДАВО. – Ф. Р-13, оп. 1а, спр. 5.
  9. ДАВО. – Ф. Р-13, оп. 3, спр. 26.
  10. ДАВО. – Ф. Р-13, оп. 1а, спр. 6.
  11. Ворзуль М. Відбудова сіл на Волині // Радянська Волинь. – 1946. – 30 серпня.
  12. Історія Української РСР: у 8 т, 10 кн. – Т. 8: Радянська Україна в період зміцнення соціалізму і поступового переходу до комунізму (1945–70-і рр.). – Кн. 1: Українська РСР в період зміцнення соціалізму (1945–50-і рр.) / Редкол.: А. Лихолат (відпов. ред.) та ін. – К., 1979.
  13. Володін А. Всебічно поліпшувати роботу органів соціального забезпечення // Радянська Волинь. – 1946. – 24 серпня.
  14. ДАВО. – Ф. Р-295, оп. 7, спр. 303.
  15. Коваль М.В. Общественно-политическая деятельность трудящихся Украинской ССР в период Великой Отечественной войны. – К., 1977.
  16. Чернега П.М. Профсоюзы Украинской ССР в годы Великой Отечественной войны (1941–1945). – К., 1987.
  17. Архівне відділення відділу інформаційних технологій Управління Міністерства внутрішніх справ України у Волинській обл. (далі – ВІТ УМВС у Волинській обл.). – Ф. 35, арх. № 3: Журнал учета поступающих беспризорных и безнадзорных детей в Луцкий ДПР-НКВД.
  18. ВІТ УМВС у Волинській обл. – Ф. 35, арх. № 6: Книга реєстрації поступлення дітей за 1946 г.
  19. ВІТ УМВС у Волинській обл. – Ф. 35, арх. № 22: Книга реєстрації поступивших дітей. – Т. 2; Ф. 35, арх. № 42: Доклади о работе детприемника за 1953 г.
  20. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ). – Ф. 1, оп. 46, спр. 414.
  21. ДАВО. – Ф. Р-673, оп. 1, спр. 1.
  22. ДАВО. – Ф. Р-295, оп. 2, спр. 451.
  23. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 46, спр. 414.
  24. ДАВО. – Ф. Р-673, оп. 1, спр. 38.
  25. ДАВО. – Ф. Р-673, оп. 1, спр. 4.
  26. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 46, спр. 414.
  27. Алхимович Ф. Здоровоохорона // Радянська Волинь. – 1953. – 9 січня.
  28. Терлюк І. Етнічні росіяни у Західній Україні // Генеза. – 1994. – № 2.

29. ДАВО. – Ф. Р-295, оп. 7, спр. 970.

30. ДАВО. – Ф. Р-295, оп. 2, спр. 472.

31. Володін А. Допомога інвалідам // Радянська Волинь. – 1953. – 9 січня.

32. ДАВО. – Ф. Р-295, оп. 2, спр. 454.

33. ДАВО. – Ф. Р-295, оп. 7, спр. 302.

34. ДАВО. – Ф. Р-295, оп. 7, спр. 1580.

Sushyk I.V. The social protection of the most vulnerable part of the Volyn region society as the part of the post-war history of everyday life. Are investigated measures of the Soviet government as to the most vulnerable segments of the population of Volyn in the postwar period.

Key words: social protection, veterans, boarding schools, orphans

А. С. Поліщук

СФЕРА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я МЕШКАНЦІВ ПОДІЛЛЯ У СЕРЕДИНІ 1960–80-х рр.

У статті аналізуються особливості становища сфери охорони здоров'я Поділля у середині 1960–80-х рр.

Ключові слова: охорона здоров'я, лікувально-профілактичні заклади, санітарно-епідеміологічне становище, фельдшерсько-акушерські пункти

За сучасних умов з'явилася можливість глибшого дослідження соціальної політики у напрямі створення належних санітарно-побутових умов життя та охорони здоров'я населення. Основною метою сучасної практики у сфері останньої є забезпечення високої працездатності та рівня життя громадян, усунення факторів ризику для здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності; збереження демографічного потенціалу та покращення якісних характеристик життя населення. Тільки всебічне глибоке дослідження всіх аспектів минулого в їх ретроспективі дасть змогу сформуванню належних принципів ефективної системи охорони здоров'я України.

Висвітлення цієї проблеми є досить актуальним, адже ця система відіграє виняткову роль у забезпеченні належного рівня життя населення, а також є однією з найважливіших внутрішніх державних функцій. Тема частково висвітлювалася у роботах А. Білієнка [1], О. Голяченка, А. Обухова [2], В. Кравченка [3], Л. Лекарева [4–5], С. Марковського [6], Л. Пастушенка [7], К. Разінкіної [8–9], С. Рибак-Рибаченко [10], В. Тімкова [11], В. Шаталука М. Коряка [12]. Також слід відзначити значущість архівних матеріалів, що зберігаються в Держархівах Вінницької та Хмельницької обл. Мета цієї статті полягає в аналізі основних рис формування і становлення системи охорони здоров'я на Поділлі у середині 1960–80-х рр.

Ситуація, що складалася в галузі охорони здоров'я в цей час була не найкращою. Незабезпечення державою міських і сільських населених пунктів закладами медичного обслуговування, зумовило певне невдоволення серед населення краю. Поглиблювалася тенденція до ширшого залучення колгоспів і радгоспів до будівництва лікарняних закладів і стримування державних асигнувань для цієї справи. За цей період кількість лікарень значно зменшилася, хоча на тлі інших областей, ситуація на Поділлі характеризувалася певними позитивними тенденціями. Так, Вінницький і Хмельницький обласні відділи охорони здоров'я спрямували діяльність щодо виконання постанови ЦК КПРС від 14 січня 1960 р. «Про заходи по дальшому поліпшенню медичного обслуговування та охорони здоров'я населення». Під керівництвом партійних організацій і місцевих Рад, за безпосередньої участі громадськості, проводилося будівництво медичних закладів. Подана нижче таблиця відображає цю динаміку зростання кількості медичних закладів Подільського краю.